

УДК 342.3

Олександр Скрипнюк,

студент Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Траса Шевченка

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті досліджуються актуальні проблеми демократизації політичної системи сучасної України під впливом процесів її європейської інтеграції. Автор визначає роль європейського права, європейських правових цінностей і стандартів в аспекті становлення України як демократичної правової держави та розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: європейська інтеграція, міжнародне право, демократія, політична система, правова держава, права людини.

Питання демократизації політичної системи України, що усталено вивчаються з погляду тенденцій розвитку національної правової системи, а також сукупності політичних відносин, які конституються в ході взаємодії Української держави (включаючи всі без винятку гілки державної влади), мають і свою незаперечну міжнародну складову. Це пояснюється не лише глобалізацією та породжуваними нею викликами, про які пише В. Буткевич [1], та активною інтеграцією на загальному міжнародному та регіональному рівнях, а й тим, що будь-яка співпраця між державами у сучасних умовах завжди спирається на відповідну систему стандартів та цінностей (у тому числі й правового характеру), які визначають базові властивості політичних і правових систем зазначених країн. З цього погляду важливим питанням розвитку міжнародного права у сучасних умовах є вивчення специфіки та головних тенденцій його впливу на національні політичні системи. Причому, варто зауважити, що особливої ролі ця проблематика набуває у разі звернення до переходних політичних систем, до яких наразі, поза всяким сумнівом, належить й Україна, адже у цьому випадку перспективи міжнародної співпраці з провідними демократичними країнами світу прямо залежать від успішності та глибини національних демократизаційних процесів.

Разом із тим, крім своєї наукової значущості, зазначене питання має незаперечну теоретичну і практичну актуальність.

ність, у зв'язку з чим слід вказати на наступні аспекти. По-перше, сучасний правовий і політичний розвиток України реалізується у річищі того більш широкого і складного процесу, який М. Точицький влучно окреслив поняттям входження у загальний «європейський правовий простір» [2]. Утім зазначене «входження» жодним разом не можна редукувати до простої імплементації ряду європейських конвенцій або нормативно-правових актів, які повинні стати частиною національного права України. Насправді, цей процес охоплює всю правову і політичну систему України, адже політична система України повинна діяти і розвиватись на визнаних в Європі демократичних принципах та відповідно до усталених демократичних процедур, а правова система України повинна забезпечувати незворотність зазначеного демократизаційного курсу та надійно гарантувати непорушність тих суспільно-політичних цінностей, які утворюють основу існування будь-якої сучасної демократичної і правової держави [3].

По-друге, наразі перед Україною як ніколи актуальною виявляється проблема підтвердження її європейського курсу розвитку. Мається на увазі не лише технічне підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а й реалізація стратегічного геополітичного вибору, який повинен чітко визначити та закріпити перспективу подальшого політичного, економічного, правового та соціального розвитку України. В основі цього вибору, на думку бага-

тьох фахівців [4], лежить ніщо інше, як утвердження певної моделі політичних і правових відносин, яка включає у себе ряд фундаментальних цінностей, норм, процедур, стандартів та принципів, які дозволяють забезпечити ефективне функціонування демократичної системи публічної влади, верховенство права, законність, права людини. У цьому процесі відбувається не лише адаптація норм європейського права, а й поступова внутрішня демократизація політичної системи України, її наповнення новими цінностями, в основі яких лежать цінності верховенства права та незаперечного пріоритету прав і свобод людини і громадянина [5]. Нарешті, по-третє, слід наголосити на тому, що Верховна Рада України ще 20.03.2012 р. ухвалила постанову «Про Заяву Верховної Ради України: «Про укладення Угоди про асоціацію, включно з поглибленою та всеохоплюючою зоною вільної торгівлі, між Україною та Європейським Союзом», 30.03.2012 р. була парафована Угода про асоціацію, яка стала основним інструментом зміцнення в Україні спільних з ЄС цінностей демократії та верховенства права, модернізації усіх сфер життя держави та іхнього поступового приведення у відповідність до стандартів Європейського Союзу. У цьому контексті, а також з огляду на ті об'єктивні проблеми, що стають на заваді підписанню Угоди, виняткової актуальності та значення набуває проблема забезпечення неухильної реалізації тих базових положень і цінностей, які лежать в основі європейського демократичного розвитку і покликані гарантувати незворотність процесів демократизації політичної системи України. Все зазначене вище підтверджує актуальність комплексного правового аналізу питань, що пов'язані з забезпеченням демократизації політичної системи України в контексті її європейської інтеграції.

Приступаючи до аналізу проблеми демократизації політичної системи України у контексті її євроінтеграційних прагнень, слід наголосити на тому, що наразі відносини з Європейським Союзом закріплені національним законодавством як пріоритетні напрями української зовнішньої політики. Так, у ч. 2 ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р.,

одним із ключових завдань визначено «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі». Цим Законом на законодавчому рівні були розвинені по-передні положення постанови Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» 1993 р., а також було чітко встановлено, що забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття нею членства в Європейському Союзі належить до основних принципів зовнішньої політики України. У червні 1994 р. Україна та Європейський Союз уклали Угоду про партнерство та співробітництво, яка, після набуття чинності у березні 1998 р., довгий час залишалася базовою домовленістю між сторонами у контексті розвитку двосторонніх відносин з широкого спектру взаємовигідних напрямів співробітництва. Мета Угоди полягала у забезпеченні політичного діалогу між сторонами задля розвитку тісних політичних відносин, сприянні розвитку торгівлі, інвестицій та гармонійних економічних взаємин між сторонами, створені основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, громадського, науково-технічного та культурного співробітництва, а також у підтримці зусиль України зі зміцнення демократії, розвитку її економіки, завершення переходу до ринкової економіки. Враховуючи значний потенціал для подальшого зближення між Україною та Європейським Союзом, у 2007 р. було розпочато переговори щодо укладення нового посиленого договору, який покликаний перевести відносини України та ЄС у якісно новий і прогресивний формат політичної асоціації і економічної інтеграції, — Угоди про асоціацію.

Верховна Рада України у своїй заяві від 22.02.2007 р. підтримала укладення нової угоди та закликала Європейський Союз сприяти на її основі поступовому динамічному розвитку і поглибленню відносин аж до набуття Україною повноправного членства в ЄС. 19.12.2011 р. за результатами П'ятнадцятого саміту Україна—Європейський Союз лідери обох сторін заявили про завершення переговорного процесу щодо Угоди про асоціацію.

ціацію між Україною та ЄС, включно із поглибленою та всеохоплюючою зоною вільної торгівлі. Це спільне рішення лідерів України та ЄС означало успіх багаторічних переговорів щодо нової, амбітної та довгострокової Угоди між Україною та ЄС замість Угоди про партнерство і співробітництво, яка була підписана ще в 1994 р., і, одночасно, початок нового етапу в інтеграційних відносинах сторін. Нарешті, Україною та Європейським Союзом 30.03.2012 р. в м. Брюсселі було парафовано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Таким чином, наступним завданням України є забезпечення якнайшвидшої підготовки Угоди про асоціацію між Україною та ЄС до підписання. Однак на заваді підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом може стати низка факторів. Так, у представників Європейського Союзу викликає серйозне занепокоєння відхід України від демократичних стандартів, про що керівництво ЄС неодноразово вказувало в діалозі з офіційним Києвом. ЄС турбує вибіркове правосуддя і корупція. Галузеві реформи відбуваються не прозоро, без зачленення до діалогу опозиції та без вагомої участі представників громадянського суспільства. Більше того, в ряді галузей (судовій, адміністративній, енергетичній), в яких необхідно було провести реформи, ситуація погіршилася. Парламентські вибори 2012 р. також пройшли з порушеннями, на що вказали як українські, так і міжнародні спостерігачі. Проте факти порушень до цього часу не розслідувані, а винні не покарані. Щойно ми свідомо наголосили на важливості підписання Угоди про асоціацію, адже у контексті реалізації політики європейської інтеграції особливо важливе значення має парафування цієї Угоди, яка повинна стати основним інструментом зміцнення в Україні спільніх з Європейським Союзом цінностей демократії та верховенства права, модернізації усіх сфер життя держави та їхнього поступового приведення у відповідність до стандартів Європейського Союзу.

Разом із тим, Європейський Союз поставив прийняття рішення щодо підписання Угоди про асоціацію в залежність від здійснення певних внутрішньополітичних кроків в Україні. Зокрема мі-

ністр закордонних справ Данії В. Сьовндал, який головував на засіданні Ради зі співробітництва між Україною та ЄС 15.05.2012 р., серед вимог, які Європейський Союз публічно висуває Україні, назвав: а) ліквідацію вибіркового правосуддя та проведення широкої судової реформи; б) проведення вільних та чесних парламентських виборів; в) пришвидшення реалізації програми реформ. 10.12.2012 р. Рада Європейського Союзу з питань зовнішньої політики у своїх висновках зауважила, що підписання Угоди про асоціацію може відбутися до листопада 2013 р., якщо українська влада продемонструє суттєвий прогрес у вирішенні означених Євросоюзом проблем. Зокрема невід'ємною частиною порядку денного асоціації та спільно схвалених пріоритетів є проведення виборчої, судової та конституційної реформи відповідно до міжнародних стандартів. Okрім того, Рада ЄС наголошує на необхідності здійснити важливі зусилля у сфері боротьби з корупцією і проведення реформи державного фінансування, включаючи збільшення повноважень Рахункової палати. Суттєве занепокоєння у представників ЄС викликає також і вибіркове правосуддя з політичних мотивів. Так, у вищезгаданому рішенні Ради Європейського Союзу з питань зовнішньої політики було висловлено стурбованість у зв'язку з політично мотивованими судимостями колишніх членів уряду, які стали наслідком судових процесів, які не відповідали міжнародним стандартам у плані справедливого, прозорого і незалежного судового процесу.

Безумовно, було б помилковим стверджувати, що євроінтеграційні прагнення України мають суть декларативний характер. Зокрема важливим кроком на цьому шляху стала робота Комісії зі зміцненням демократії та утвердженням верховенства права, основними завданнями якої, відповідно до Указу Президента України № 1116/2010 від 09.12.2010 р., є: а) підготовка пропозицій щодо вжиття заходів для завершення виконання Україною зобов'язань, що випливають з її членства в Раді Європи, визначених Висновком Парламентської асамблей Ради Європи № 190 (1995), з урахуванням положень резолюцій Парламентської асамблей Ради Європи щодо України, зокрема Резолюції 1755

(2010); б) сприяння налагодженню тісної співпраці між Україною та Європейською комісією «За демократію через право», підготовка пропозицій щодо врахування її висновків та рекомендацій; в) підготовка пропозицій щодо досягнення відповідності положень Конституції України європейським стандартам і цінностям на основі рекомендацій Європейської комісії «За демократію через право»; г) здійснення аналізу нормативно-правових актів та моніторингу ефективності реалізації таких актів з метою приведення їх у відповідність до європейських норм і стандартів, вимог політичної складової Копенгагенських критеріїв 1993 р. щодо набуття членства України в Європейському Союзі, а також підготовка пропозицій з уdosконалення законодавства України; д) підготовка довідкових матеріалів, що стосуються питань відповідності правової системи України вимогам політичної складової Копенгагенських критеріїв 1993 р., виконання відповідних положень Плану дій «Україна — Європейський Союз», вжиття заходів щодо висвітлення роботи з виконання цього Плану в засобах масової інформації. Однак не викликає жодного сумніву те, що найважливішим та найбільш значимим результатом роботи цієї Комісії, так само, як і всіх інших органів державної влади України повинна стати реальна демократизація політичної системи, запровадження сучасних міжнародних демократичних практик у роботу не тільки органів державної влади, а й їх взаємодію з громадянським суспільством, яке наразі тлумачиться багатьма провідними вітчизняними фахівцями, з одного боку — як головна запорука успішності демократичного транзиту України [6], а з другого — як необхідна умова її формування як правової держави європейського типу [7].

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити такі **висновки**. По-перше, загальна внутрішня логіка процесу європейської інтеграції сучасної України у європейський простір із перспективою набуття членства у ЄС передбачає реалізацію цілого ряду базисних реформ, які стосуються, перш за все, демократизації політичної системи України, що дозволить їй розвиватись на основі спіль-

них з державами — членами ЄС цінностей і принципів, суть яких, як доводить М. Буроменський, полягає у незаперечному визнанні верховенства права, демократії, законності, пріоритету прав і свобод людини і громадянина, незалежного та неупередженого правосуддя [8]. У цьому контексті процес реформування політичної системи України має не локальний характер, коли питання порушуються або щодо окремих органів державної влади, або її гілок, а отримує властивості загальної демократичної модернізації, яка стосується всієї сфери державно-політичних і державно-правових відносин. По-друге, важливі завдання в частині правового забезпечення демократизації політичної системи України у контексті її європейської інтеграції лежать на парламенті України. Зокрема, своєю законотворчою діяльністю Верховна Рада України повинна сприяти повному виконанню погоджених з Європейським Союзом заходів, передусім у рамках Порядку денного асоціації між Україною та Європейським Союзом, та Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Водночас особливого значення набуває реалізація таких завдань, як: а) забезпечення необхідної законодавчої бази для успішного виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, включно з поглибленою та всеохоплюючою зоною вільної торгівлі, а також належний парламентський контроль за її виконанням в цілому; б) реформа виборчого законодавства України шляхом підготовки Виборчого кодексу, а також реформа правосуддя та кримінального законодавства, які унеможливлють вибіркове правосуддя та політично вмотивоване кримінальне переслідування, скасують кримінальну відповідальність за політичні рішення; в) продовження адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу. По-третє, відповідно до положень постанови «Про «Резолюцію Європейського Парламенту щодо ситуації в Україні, ухвалену 13 грудня 2012 року» Україні необхідно розбудовувати відносин між Україною та Європейським Союзом на основі політичної асоціації та економічної інтеграції. У зв'язку з тривалим перебуванням України під моніто-

ринговим контролем Ради Європи та небохідністю зміцнення авторитету країни в зазначеній організації важливим є максимально повне виконання зобов'язань, взятих Україною перед Радою Європи відповідно до Висновку № 190 (1995) Парламентської асамблеї Ради

Європи «Заявка України на вступ до Ради Європи», гармонізація національного законодавства з європейським стандартами, демократизація політичної системи, утвердження демократії та верховенства права.

ПРИМІТКИ

1. Буткевич В. Виклики міжнародному праву в умовах глобалізації світу / В. Буткевич // Право України. — 2012. — № 3—4. — С. 48—49.
2. Точицький М. Європейський правовий простір: сучасні функціональні та інституціональні проблеми / М. Точицький // Право України. — 2012. — № 3—4. — С. 293.
3. Вступ до теорії правових систем : монографія / за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К. : Юридична думка, 2006. — С. 136.
4. Денисов В. Входження незалежної держави Україна в систему сучасного міжнародного правопорядку / В. Денисов // Право України. — 2012. — № 3—4. — С. 51—52.
5. Політична система: сучасні проблеми розвитку громадянського суспільства і держави : у 2 т. / за ред. О. В. Скрипнюка. — К. : Логос, 2010. — Т. 1: Громадянське суспільство в політичній системі: теоретико-методологічний і конституційно-правовий аспекти дослідження. — С. 306—387.
6. Бабенко К. А. Становлення громадянського суспільства в Україні: конституційний вимір / К. А. Бабенко // Бюлєтень Міністерства юстиції України. — 2006. — № 12 (62). — С. 5—6.
7. Петришин О. Громадянське суспільство — підґрунтя формування правової держави в Україні / О. Петришин // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 2 (33). — № 3 (34). — С. 142—161.
8. Буроменський М. Європейський кодекс свободи і демократії / М. Буроменський // Право України. — 2010. — № 10. — С. 89—90.

Скрипнюк Александр. Демократизация политической системы Украины как фактор европейской интеграции: проблемы и перспективы.

В статье исследуются актуальные проблемы демократизации политической системы современной Украины под влиянием процессов ее европейской интеграции. Автор определяет роль европейского права, европейских правовых ценностей и стандартов в аспекте становления Украины как демократического правового государства и развития гражданского общества.

Ключевые слова: европейская интеграция, международное право, демократия, политическая система, правовое государство, права человека.

Skrypnyuk Olexander. Democratization of Ukraine's political system as a factor of European integration: problems and prospects.

The article investigates the current problems of the democratization of political system of modern Ukraine under the influence of European integration process. The author defines the role of European law, European legal values and standards in terms of formation of Ukraine as a democratic state, the state of law, and civil society development.

Key words: European integration, international law, democracy, political system, rule of law, human rights.